

Voor een betere bijengezondheid

Tekst Coby van Dooremalen¹, Yvonne Griekspoor², Bram Cornelissen³ *bijen@wur, Wageningen University & Research*

Bijen@wur zou het liefst zien dat elk jaar 80-90% van de bijenhouders geen volken verliest in de winter.⁴ Daarmee zouden we dan naar schatting uitkomen op een totale wintersterfte van ongeveer 5% of nog iets lager (Figuur 1) en zou er van elke twintig volken die we hebben, steeds maar één de winter niet uit komen. Helemaal geen wintersterfte is een onrealistisch streven. Als sector hebben we ook te maken met onervaren bijenhouders die nog in een leerproces zitten. Ook schat een bijenhouder een grensgeval wel eens verkeerd in of komen we onvoorziene omstandigheden tegen.

Een goede gezondheid van de Nederlandse bijenvolken is essentieel voor een geringe uitval van volken in de winter (wintersterfte), maar evenzo in de andere seizoenen. Bijengezondheid is een heel breed begrip, variërend van een rijk voedselaanbod, een lokaal goed aangepaste en weerbare genenpoel, een omgeving met zo min mogelijk vervuiling, tot bescherming tegen weersomstandigheden en weerstand tegen predatoren. Primair echter richt bijengezondheid zich op het (zo) vrij (mogelijk) zijn van ziekten en plagen, hetzij door de eigen weerbaarheid van de volken, hetzij door het ingrijpen door de bijenhouder, maar meestal een combinatie van beide.

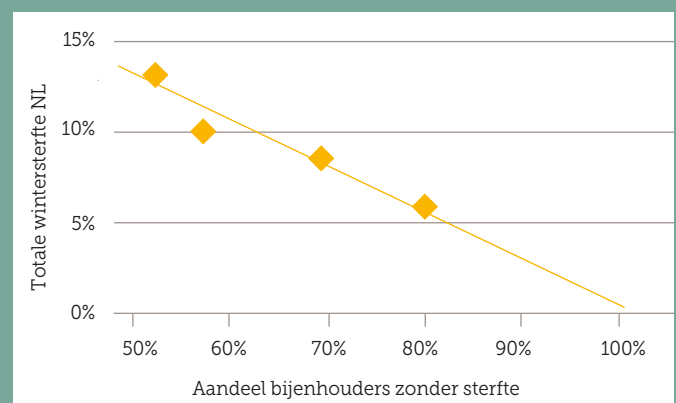
Voor waarborging van een maximale bijengezondheid is het belangrijk dat beschikbare kennis en kunde op dit gebied ook daadwerkelijk bij de bijenhouders terecht komen en in praktijk worden gebracht. Het begint natuurlijk met beschikbaarheid van informatie in de vorm van artikelen, brochures, websites, symposia en dergelijke. Hierin hebben bijen@wur en de verenigingen een grote rol. Goed onderbouwde kennis wordt zo toegankelijk voor zelfstudie en het opnemen van het onderwerp bijengezondheid in onderwijs van (beginnende) bijenhouders.

Maar dan? Soms kan een beginnende bijenhouder voor advies op maat nog terecht bij de bijenteeltleraar of een 'imkermaatje'. Voor een ervaren bijenhouder is dit lastiger. Zelfs bij het standaard driegangenmenu voor varroabestrijding kan een bijzondere samenloop van omstandigheden wel eens voor zeldzame reacties zorgen in het bijenvolk. Soms is dan advies op maat gewenst. Juist dit advies op maat maakt dat kennis echt breed gebruikt, begrepen en geïmplementeerd wordt en daar belandt waar die het meest nodig is. Een veehouder zou een dierenarts vragen, maar in Nederland zijn er landelijk geen dierenartsen professioneel betrokken bij de bijenhouderij.⁵ Er zijn wel verschillende mogelijkheden voor onderbouwd advies op maat, al sluiten deze (nog) niet altijd even goed op elkaar aan en/of is bekend bij iedereen wat hun rol is.

- Binnen de NBV zijn er de regionale Bijengezondheidscoördinatoren (BGC's), aangestuurd door de commissie Bijengezondheid (**Zie '35 jaar ziektenbestrijding van de NBV' in dit nummer**). Zij hebben een belangrijke rol als het gaat om bijvoorbeeld ernstige epidemische ziekten, zoals Amerikaans vuilbroed (aangifteplichtig), en zijn in de breedte deskundig op het gebied van bijenziekten.
- Vanuit het honingprogramma en gecoördineerd door bijen@wur zijn de Werkgroepen Diagnose en Bijengezondheid opgezet (vereniging overstijgend). De werkgroepen rollen de service diagnose bijenziekten van en door bijen@wur verder uit naar de praktijk en brengen de kennis zo veel mogelijk daar waar deze nodig is (ter ondersteuning van bijenhouders en BGC's). Ze zijn getraind in het analyseren van bijen- en broedmonsters op ziekten en plagen, kunnen advies geven bij problemen met gezondheid van bijenvolken, en zijn op de hoogte van potentiële nieuwe ziekten en plagen.
- Bijen@wur is onderdeel van Wageningen Research, een contractonderzoeksorganisatie. Primair bedienen wij

Met hulp van bijen@wur kan microscopisch amoëbe in de darmen gevonden worden. Foto bijen@wur

Figuur 1: Relatie wintersterfte en aandeel bijenhouders zonder wintersterfte. Gegevens uit telefonische enquête bijen@wur en NBV 2013-2016.

klanten die vragen hebben met betrekking tot gezondheid van honingbijen (over de hele breedte van het begrip). Binnen het Nationaal Honingprogramma (opdrachtgever is de EU samen met het Ministerie van LNV) is er naast ruimte voor onderzoek ook de mogelijkheid de kennis die wij opdoen door te geven aan de bijenhouderij en bijvoorbeeld service te verlenen op het gebied van de diagnose van bijenziekten of het jaarlijks organiseren van scholingsdagen voor werkgroepleden. Deze financiering voorziet niet in het up-to-date houden van onze basiskennis, maar we proberen optimaal beschikbaar te zijn voor BGC's, werkgroepleden, en opleiders van bijenteeltleraren.

- Voor aangifteplichtige ziekten (AVB, kleine bijenkastkever en *Tropilaelaps* spp.) schrijft het wettelijk kader voor dat Wageningen Bioveterinary Research onderzoek uitvoert. Bij een uitbraak heeft de NVWA (Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit) een rol als toezichthouder en zijn de BGC's de uitvoerders en lokale coördinatoren. Voor meldingen van spuitschade kan men bij het meldpunt spuitschade van de NVWA terecht, net zoals voor import/export van koninginnen.

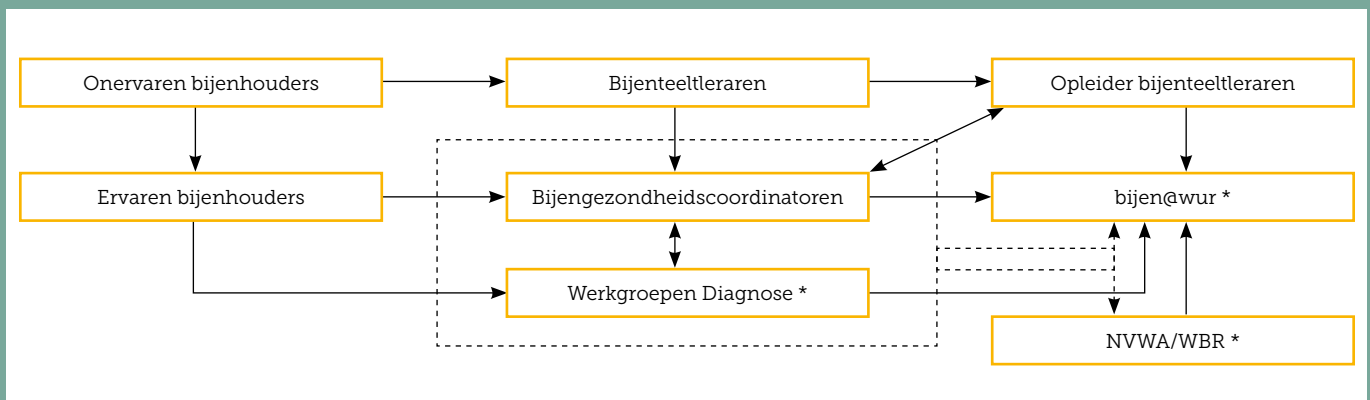
Ondersteuning van bijen@wur bij ziektebestrijding

Goede samenhang en afstemming tussen deze partijen is in de ogen van bijen@wur essentieel voor waarborging van bijengezondheid binnen de sector (Figuur 2). Idealiter grijpt de onervaren bijenhouder terug op de kennis van een ervaren bijenhouder of de bijenteeltleraar. Ervaren bijenhouders en bijenteeltleraren kunnen terecht bij hun eigen opleiders of bij een regionale BGC. De overlap tussen BGC's en opleiders van de bijenteeltleraren ondersteunt en versterkt dit netwerk.

De waarborging van de bijengezondheid in de sector wordt (in de ogen van bijen@wur) nog flink versterkt wanneer het netwerk van BGC's en werkgroepen meer integreert en het aantal werkgroepen wordt uitgebreid. BGC's volgen het draaiboek bij verdenking van aangifteplichtige ziekten of spuitschade, maar zijn ook aanspreekpunt voor (bredere)

gezondheidsvraagstukken zoals optimale plaagbestrijding. De werkgroepen hebben een meer laboratoriummachtige taak door het analyseren van monsters en zieke bijenvolken, en het ondersteunen van regionale BGC's met kennis over ziekten en plagen). Bij ernstige wintersterfte ligt de nadruk van de werkgroep op het onderzoeken van de oorzaken door analyse van monsters van dode volken; bij geringe wintersterfte kunnen ook 'twijfelgevallen' geanalyseerd worden om de gezondheid nog meer te bevorderen en de expertise en kunde van de werkgroepen op peil te houden. Bijenhouders met vragen over analyses van monsters of over ziekten kunnen ook zonder tussenkomst van een BGC terecht bij een regionale werkgroep. De werkgroep beslist dan om de regionale BGC te informeren. Nauwe samenwerking en goede communicatie tussen BGC's en werkgroepen zijn gewenst voor optimale kenniswaarborging en het efficiënt faciliteren van bijenhouders bij het oplossen van bijengezondheidsvraagstukken. Er zijn tientallen BGC's en zeven werkgroepen diagnose verspreid over het land, maar enkel een handvol BGC's maakt ook onderdeel uit van een werkgroep. Waar de combinatie gemaakt wordt, functioneert dit goed. Het streven is in elke provincie minimaal(!) één werkgroep te krijgen. Kijk voor de bestaande werkgroepen op de website van bijen@wur over Werkgroepen Diagnose en Bijengezondheid. We nodigen BGC's en andere ervaren bijenhouders uit om nieuwe werkgroepen op te zetten en/of zich aan te melden bij een werkgroep in de buurt om de onderlinge samenwerking op gang te brengen. BGC's en bijenhouders in provincies zonder werkgroep kunnen contact opnemen met bijen@wur voor de analyse van monsters van (alleen dode!) volken. ●

1. Programmaleider Nationaal Honingprogramma.
2. Projectleider Werkgroepen Diagnose Bijenziekten.
3. Expert bijengezondheid, bijenziekten, exoten.
4. Voor reguliere bijenhouders! Binnen de groep die start met varroaresistentie is er tijdelijk meer sterfte, afhankelijk van hoe rigoureuus ze omschakelen.
5. In NL geven we op dit moment geen duidelijke invulling aan de veterinaire rol. De sector leunt op BGC's en werkgroepen die bestaan uit vrijwilligers die (net iets) meer weten dan de gemiddelde ervaren bijenhouder.

Figuur 2. Schematisch overzicht van de informatiestromen waar mensen in de eerste instantie terecht kunnen met hun vragen of advies op maat in relatie tot bijengezondheid (* vereniging overstijgend), waarin het netwerk Werkgroepen Diagnose en Bijengezondheid en BGC's (stippellijn) nog verder geïntegreerd kan worden voor een betere waarborging van de bijengezondheid.